

ALGEMEEN

L. Akveld, e. a., ed., *In het kielzog. Maritiem-historische studies aangeboden aan Jaap R. Bruijn bij zijn vertrek als hoogleraar zeegechiedenis aan de Universiteit Leiden* (Amsterdam: De Bataafsche leeuw, 2003, 560 blz., €24,95, ISBN 90 6707 565 5).

Voorjaar 2003 nam Jaap Bruijn, hoogleraar zeegechiedenis, afscheid van de Leidse universiteit na een dienstverband van bijna veertig jaar. In zijn afscheidsrede vertelde hij zijn toehoorders er altijd met veel plezier te hebben gewerkt, al was vooral in de laatste jaren een zekere universitaire kaalslag onmiskenbaar geweest. Even dreigde als gevolg hiervan ook 'zijn' leerstoel te worden opgeheven, maar een consortium van particuliere fondsen wist die alsnog veilig te stellen en in de persoon van VOC-expert Femme Gaastra werd een geschikte opvolger gevonden. Gaat de zeegechiedenis daarmee in de toekomst een andere kant op? In de afgelopen kwart eeuw heeft Bruijn dit vakgebied immers uitgebouwd tot veel meer dan het vrij traditionele 'varen en vechten' alleen. Deze erkenning viel allereerst hemzelf ten deel door deelname in tal van universitaire en wetenschappelijke commissies en besturen (zowel nationaal als internationaal), al dan niet als voorzitter. Tevens uitte dit zich in de talloze promotieonderzoeken die hij wist te initiëren, rijk, in onderwerpskeuze en perioden. Zelf werd hij vooral aangetrokken door de sociale kant van de geschiedenis: de mensen aan boord of, zonodig, zelfs de achterblijvers aan wal. Met zijn opvolger was echter reeds sprake van een innige samenwerking onder andere resulterend in de monumentale publicatie van *Dutch-Asiatic shipping*.

Bruijns emeritaat kon haast niet anders dan met een imposant vriendenboek worden geëerd. Maar liefst veertig bijdragen verdeeld over vijf onderwerpen: marine, walvisvaart, koopvaardij, VOC en varia. Plus nog een persoonlijk portret van de emeritus, een bibliografie en rijk geïllustreerd. Dat de maritieme geschiedenis van Nederland inmiddels inderdaad een breed werktein bestrijkt, behoeft hier verder geen betoog. De bijdragen zijn geschreven door een mix van oud-promovendi en een handvol toonaangevende internationale maritieme historici. De artikelen zijn uiteraard divers, variërend van veel rekenwerk over financiering van de Staatse vloot rond 1650 (Victor Enthoven) tot een bijdrage over poëzie rond de Slag bij de Doggersbank (Bas de Groot en Arend Huussen jr.). De titel is toepasselijk gekozen: *In het kielzog*, van de leermeester uiteraard. Die titel laat zich echter tevens van toepassing verklaren op het weinig sprankelend karakter van menige bijdrage over vaak uiterst gespecialiseerde onderwerpen. Een bundel als deze laat in wezen de keerzijde van de specialisatie in de geschiedenis zien: alles is geoorloofd tot en met een artikel van Peter Sigmond over twee tinnen borden toe, met vooral veel citaten en opschriften en bovendien om onduidelijke redenen (behalve dat het over Australië gaat) in het Engels geschreven, of een artikel over kaneel dat eerder een gespecificeerde cargalijst is (Kees Brouwer). Door zoveel auteurs te vragen is daarentegen ook nauwelijks ruimte voor diepgravende bijdragen: de meeste artikelen schommelen tussen de tien en vijftien bladzijden. Het gekozen *format* legt zo zijn eigen beperkingen op.

Artikelen als die over de 'Atlas' van mr. J. C. de Jonge zijn te inventariserend; andere, zoals die over architect Philips de Lange, zijn vrijwel uitsluitend op één bron gebaseerd. Momentopnamen zorgen bovendien voor hun eigen schijntegenstelling. In het artikel over de Friese admiraliteit wordt gesteld dat deze in de achttiende eeuw niet langer bij machte was om aan haar verplichtingen te voldoen (98), maar dit was in de zeventiende eeuw al niet veel anders. Dit geldt evenzeer de klachten over fraude op de kantoren van convooien en licenten die elders ook voorkwamen. De specialisatie van de auteurs leidt daarnaast al gauw tot verkeerde

aannames. Dat de oorzaak dat in ons land ‘meer historiekprenten [zijn] gemaakt dan elders’ (508) ligt in ‘de vrijheid van drukpers’, lijkt mij een onhoudbare stelling. Op pagina 513 wordt de tweede Engels-Nederlandse zeeoorlog (1665-1667) beslist geweld aangedaan. De Engelse nederlaag moet namelijk eerder op het thuisfront worden gezocht dan op zee. Bovendien klopt het onderliggende idee van betere Staatse oorlogsschepen al helemaal niet. Het moderne oorlogsschip (toen en ook later eind negentiende eeuw met de *Dreadnought*) was in wezen juist een Engelse uitvinding. Wel was er grote bewondering voor het vakmanschap van de Nederlandse zeelieden. In Brussel hebben nooit vredesonderhandelingen plaatsgevonden na de verovering van 's-Hertogenbosch in 1629 (382); dat gebeurde te Roosendaal. En wat is precies het onderscheid tussen ‘Watergeuzen en het optreden van de opstandelingen uit het Noorden?’ (289) Niets, zo blijkt één bladzijde later. Ook de zorgvuldigheid van de diverse auteurs laat dus nog wel eens te wensen over. De leermeester had in dat opzicht in een aantal gevallen diepgravender en beter geschreven artikelen verdiend. Zo komt het in de meeste gevallen uiteindelijk vooral tot plezierige boottochtjes op het meer in plaats van uitdagende ontdekkingsreizen over de oceaan.

In zijn oratie gaf Femme Gaastra reeds aan dat het weer tijd wordt voor het schrijven van overzichtswerken na een periode van terreinverkenning aan de hand van allerlei maritieme deelstudies. Na het lezen van deze bundel rest slechts één conclusie: hoe gelijk heeft hij. In het huidige universitaire klimaat zal dat echter niet eenvoudig zijn. De versplintering van de geschiedwetenschap is inmiddels haar eigen ergste tegenstander geworden.

C. O. van der Meij

Th. A. Brady jr., e. a., ed., *The work of Heiko A. Oberman. Papers from the symposium on his seventieth birthday* (Kerkhistorische Bijdragen XX; Leiden, Boston, Keulen: Brill, 2003, xii + 206 blz., €108,-, ISBN 90 04 12569 8).

Oberman, die in oktober 2000 zijn zeventigste verjaardag vierde, heeft deze publicatie niet meer gezien, want in april 2001 overleed hij in Tucson, Arizona. Deze geboren Utrechter is, zoals G. H. M. Posthumus Meyjes het treffend uitdrukt, een uitzonderlijk werker, een geleerde, een leider, Nederlands Hervormd herder en begaafd redenaar met zin voor humor geweest: een mens, die eeuwenlang zelden voorkomt. Zijn levensschets brengt ons in alle continenten, maar vooral blijft hij in de herinnering als hoogleraar te Harvard (1963-1966), vervolgens te Tübingen (1966-1984) en tenslotte in Tucson (1984-2001). Gespecialiseerd in theologie is en blijft hij vooral verbonden met de diepgaande bestudering van de late Middeleeuwen en de reformatie. (195-202)

De feestbundel is verdeeld in drie secties, waarbij eerst Luther en Calvijn aan de orde komen (9-65), vervolgens de reformaties (67-129) en tenslotte de theologische traditie vanaf de late Middeleeuwen tot de Moderne Tijden. (131-187) In deze laatste sectie valt het artikel van Nicolette Mout op, dat van belang is voor de lezers van de *BMGN*. Het handelt over de *pia curiositas*: Desiderius Erasmus en Heiko Augustinus Oberman tussen late Middeleeuwen en reformatie.

Ofschoon over de *curiositas* als zodanig nog geen monografie bestaat, toch staat het zoals het Griekse *thaumasía* van Aristoteles voor de verwondering, die de mens nieuwsgierig op weg zet om te zoeken in gunstige ('ut sciantur pia') of ongunstige zin ('ut sciantur vana'). Hier verwijst de auteur naar de intellectuele zoektocht, waar het geloof en de *iusta* of *pia curiositas* door één deur kunnen. De studie van de bijbel, van de bijbelse waarheid, van Gods geboden en van theologische vraagstukken is toegelaten, want zij leidt ons 'naar boven'.